

Om det tidiga skrivandet, form och den skrivna rösten

*Martin Högstrand samtalar med författaren **Monika Fagerholm** om att hitta formen för sitt skrivande. Författaren är i första hand inte en berättare utan förmedlar erfarenheter från sina världar: "En flink berättelse är alltid tillrättalagd".*

En råkall dag i december kör jag från Åbo till Karis för att möta författaren Monika Fagerholm på ett café. Himlen är cementfärgad och jämntjock och det är en stund efter vanlig lunchtid. Vi bestämmer oss för att gå upp i ostördheten på vindsvåningen för att föra vårt samtal.

*Monika Fagerholm, du debuterade i mitten av 80-talet med **Sham** – en samling prosaskisser med en stark modernitets-känsla. Jag har läst verket och man närmar sig upplevelsen av ett slags kalejdoskopiskt seende i det, jag menar: blicken går mellan olika element. Språket är eget, ganska avskalad, form-känslan är fin med ett lite lyriskt anslag, utan att ändå vara skönskrift. Som stensulpturer utmejslade ur ett berg nästan. Nä. Stensulpturer?*

Ja. Man anar ett slags massa därunder på något sätt, som du mejslar fram de här grejerna ur?

För det första är det säkert så som det kom till, men jag måste också berätta att jag har väldigt blandade känslor i förhållande till **Sham** nuförtiden. Det är ju så, att då jag skrev den betydde den väldigt mycket för mig. Det var det första allvarliga skrivandet som jag gjorde. Jag for till Biskops-Arnö i Sverige. Och då hade jag jobbat med litteratur på olika sätt... De här texterna – jag skulle aldrig kalla dem "texterna" idag – de kom till där. Och jag förstår vad du menar. De är ju rytmiska tycker jag, och i det kanske jag ser något slags förbindelse till vad jag gör idag. Det vill säga rytmen och det musikaliska och det melodiosa. Ur något slags kackalorum får man fram någonting. Men jag kan också säga: det var en väldigt skrivande skrivprocess. Jag skrev om de där texterna något otroligt. Den enda som kom till någorlunda direkt och som jag tycker om idag, som jag tycker är bra är "Sham".

Den är bäst tycker du?

Ja. Det var bland de första jag skrev och den första jag skrev på Biskops-Arnö. Och då hade jag varit till Biskops-Arnö och var 25 år gammal. Och då hade jag förstas bakom mig ett förflutet som litteraturstudierande. Jag hade studerat litteratur och psykologi. Jag hade också jobbat ganska mycket med litterära tidskrifter i Helsingfors. Jag hade ett ganska litterärt umgänge. Och jag hade också skrivit ganska mycket för skrivbordslådan. Så där som det är när man är ung. Det hade handlat om mig själv och min olyckliga kärlek. Och det ena och det andra om sådant liksom. Och när jag for till Biskops-Arnö var jag ganska utled på det där.

Det var ett halvt år, och då visste jag ju att man skulle få skriva. Bara. Ett halvt år. Men jag gjorde så här: Jag tog inte med mig mina utkast eller något. Men ganska på måfå hade jag tagit med något citat. Och ett av citaten var ur Nijinskis dagbok. Och det är: "Jag tycker om fattiga människor och tänker spela på börsen för att ruinera börsmäklarna. Börsmäklarna spelar med enorma summor. Enorma summor är döden och kommer därför inte från Gud. Jag vill tjäna pengar på Börsen och tänker därför resa till Zürich." De spelar med enorma summor och det är ju liksom något slags stomme i den där. Det handlar om något slags känsla, liksom.

Den känsla som jag kanske upplever starkast i båda dina, ska vi säga TVÅ debutböcker... Jag upplever en sorts... livslängtan kanske. Det är kanske det starkaste elementet.

Det är ju det man gör när man är ung. Man längtar efter det där riktiga livet. Men å andra sidan tycker jag: det där var nog på riktigt. Jag hade ju världens bästa handledare som hette **Ingmar Lemhagen**. Och han frågade genast på första handledningen, "Monika..." – det var en sådär sju sidor lång text om olycklig kärlek som det ju alltid handlade om – och plötsligt sa han: "Monika, är det det här du ska skriva om, är det här din fråga?" Och det där var fullständigt avgörande, för jag insåg då, i det ögonblicket – jag tog det inte alls som något negativt eller något sådant – att herregud: världen är stor, livet är stort. Varför ska jag bara hålla på och traggla på mitt jag, jag, jag – varför går jag inte ut i världen och tittar på den, är intresserad av den? Så det där var jätteavgörande. Det är det ena. Och sen dess har ju mina egna texter inte handlat om min egen olyckliga kärlek, för jag inser att det inte är intressant. Och sen: det andra som hände var att jag fick en väldigt stark känsla för form där. Man lär sig läsa. Den andra texten som är bra där är "Katrins värld".

Jag anar ett stort program i ditt skrivande, men du kanske inte tänkte det så?

Nej, jag har inget program. Men det var jävligt viktigt att göra det jag gjorde, och det är stärkande för en själv.

*Om man ser på ditt skrivande rent allmänt finns det stora linjer i det. Det är något annat som börjar forma sig från och med **Diva** och **Amerikanska flickan**. En stor apparat sätts i rullning. Kanske inte av existentiell art, men strukturell art?*

Jo. Det tror jag. Och där ser man... Det handlar om form. Men form är betydelse, att en sak ser ut på ett visst sätt och inte på ett annat är i högsta grad betydelsebärande. Så för

mig är form inte något tekniskt, även om man behöver en massa teknik för att göra den. Jag har alltid tänkt så här: En roman kan se ut hur som helst. Men allt det gäller är att den ska ha sin inre logik och den ska vara vattentät och behård. Man måste veta som författare när man ger ifrån sig ett manus exakt varför varje mening står där. Men hur rationellt som helst ska du inte kunna motivera det på ett annat språk, för då blir det bara ett konstrukt. Men *Diva* var liksom... När du har en gestalt eller huvudperson som rör sig på gränsen mellan form och formlöshet: då riskerar du, vilket också händer, att du dimper ner i formlösheten på riktigt alltså, i det ostrukturerade. Men sen, när jag insåg att den här processen handlar om att skriva, skriva, skriva, skriva om... och på så vis skriva sig till något så då liksom: jag fick språket, jag fick Divas sätt att tänka, och plötsligt insåg jag att det satt. Jag insåg: nu är det en form, och den finns! Och det där var jättemycket råg i ryggen för *Amerikanska flickan*, fast den är konstig, liksom. Att hålla ut, skriva sig in i, tänka genom att skriva, skriva sig till...

Jag ska också fråga en annan fråga i anslutning till detta? Börjar dina figurer påverka dig?

Jo, det tror jag, men det roliga var att jag hade en underbar läsare. **Tua Forsström** läste *Diva* med mig i det sista skedet.

den som förmedlar de här mänskornas röster, sina världars röster. Förmedlar erfarenheter där. Och ibland är det så att det inte ska ske genom en flink berättelse. För den är alltid tillrättalagd. Och ju mer format den är, dess förskräckligare. Men det är inte detsamma som att säga att dramaturgi, nerv, spänning inte behövs. Man måste bara som skribent få den att funka organiskt i och med det man gör. Inte vara något självändamål, eller något "så ska det vara".

Paradoxen, alltså... Att skriva en sjungande text som är improvisatorisk utan att det spretar allt för mycket hit och dit?

Ja. Det är det roligaste som finns.

Men det är en paradoxal sak?

Ja. Och jag älskar det. Och där har jag två förebilder. Dels är det förstas Marcel Proust. Men också jazzmusik, improviserad jazzmusik. Att du skapar en struktur ur det ostrukturerade. Och sen när det sitter är det en intuitiv känsla.

Den andra förebilden är filmregissören John Cassavetes, som jobbar exakt på det här viset. Och det intressanta med honom är, när du tittar på hans filmer, att de framstår som extremt improviserade. Och sen, eftersom jag i något skede har läst ganska mycket om honom och så där, men det visar sig att det finns ett ordagrant manus någonstans för allt det

Hela grejen är den att du på något sätt måste hålla kvar intuitionen, och låter intuitionen skapa den där formen. Sedan vet du exakt vad du ska stryka.

Och vi höll på ganska intensivt de sista månaderna, talade i telefonen och så vidare. Och plötsligt började hon också tala *Diva*-språket, alltså vi pratade *Diva*-språket med varandra, och det där höll ju på några månader efteråt. Eller: jag höll på, och sen försvann det.

*Men sätter de sig som... något slags avtryck i det inre landskapet? De har framkallat något, de är figurer som finns där, men de har ju olika aktualitet i livet. Till exempel just nu skulle jag inte kunna framkalla *Diva*, inte alls. Och någon har frågat mig: ska du inte skriva en fortsättning till *Underbara kvinnor vid vatten*? Men var i helvete skulle det vara? Alltså: det är några vackra kvinnor som sitter på en flygande matta någonstans här och flyger iväg, men ... De är där. Jag är här.*

Och om man talar om den skrivande rösten... det här med att det finns ett slags kroppslig förnimmelse i rösten? Det handlar om en sorts vågrörelse genom kroppen snarare än ett intellektuellt reflekterande?

Men ett intellektuellt reflekterande kan ju se ut på så många olika sätt. Men analytiskt, ja. Jag har ingenting emot analys, men då kommer vi genast in på sakprosa och vi kommer in på journalistik. Vi kommer in på en massa annat – som också är viktigt. Men det är inte det.

Och där skulle jag säga att jag är lite purist i det här: att det stör mig, alltså: i och för sig tror jag på berättelser, att författare kan kallas berättare. Samtidigt stör det mig. För författaren är inte i första hand berättare, utan författaren är

som är improviserat. Och jag tänker på allt som är möjligt liksom. Spänningen mellan det improvisatoriska och form, sträng form, exakthet.

Men det här för ju tankarna till kanske de största konstnärerna. Också Bach. Det finns ett väldigt starkt improvisatoriskt... element, ja.

Men det hålls ändå samman starkt i dessa verk?

Ja. Och då funderar jag på hur man kommer till det. Och en sak tror jag att har att göra med det här att inte börja analysera, tänk inte för tidigt. Lita på din intuition. Den kommer att bygga en form åt dig. Som sedan i den där processen, skapandeprocessen, går från något väldigt intuitivt till något som måste vara rationellt, något som kommer i slutskedet. Hela grejen är den att du på något sätt måste hålla kvar intuitionen, och låter intuitionen skapa den där formen. Sedan vet du exakt vad du ska stryka. Men börjar du stryka för tidigt blir den där texten. Fattar du vad jag menar?

Något åt det hållet. Jag tänker mig också att det här ibland kan tangera något av en religiös erfarenhet?

Ja. Jag tror att det kan tangera ganska många erfarenheter av de som är de viktigaste i världen.

Martin Högstrand

Fri skribent, litteraturvetare och magisterstuderande i matematik vid ÅA.

